

Валентина Мастерова відома не лише як талановита журналістка й громадська діячка, а й як визнана майстриня художнього слова. Перемога в міжнародному літературному конкурсі «Гранослов» і «У свічаді слова», звання лауреата премії імені Василя Стуса та премії Національної спілки письменників «Благовіст», а ще — любов тисяч і тисяч читачів... Для них Валентина Мастерова відкриває світ сучасного українського Полісся — цього краю Зачарованої Десни з селами, що вмирають, та людьми — з чорними від хліборобської праці руками і чистими, щирими серцями — оберегами цієї споконвічної землі.

Ця збірка сповнена глибиною й легкістю короткої прози. Здається, ніби кожен герой сів і написав про себе руками мисткині, відкрив душу. Дзвенить теплим словом родинний затишок, стугонить біль змарнованого життя, розливається м'який спогад про родичів, зринають давні перекази, легенди й спогади. Магічні події міцно вплетені в повсякдення сільського життя, як воно завжди ведеться на Поліссі. На перший погляд, розповіді містять лише події, але за кожним випадком — цілий оберемок переживань і тривожних роздумів. Їх не треба описувати словами — їх можна лише відчутти, прочитавши збірку.

www.bookclub.ua
ISBN 978-617-12-2556-5

ВАЛЕНТИНА МАСТЕРОВА • НА ТОМУ БОЦІ •

Валентина Мастерова
НА ТОМУ
БОЦІ

• НА ТОМУ •
БОЦІ

Валентина Мастєрова

• НА ТОМУ •
БОЦІ

ЗБІРКА

ХАРКІВ **КЛУБ**
2017 СІМЕЙНОГО
ДОЗВІЛЛЯ

УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)
М32

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Дизайнер обкладинки *Дар'я Лук'янова*

ISBN 978-617-12-2556-5

- © Мастерова В.М., 2017
- © Shutterstock.com: Dimedrol68,
Maxim Khytra, обкладинка, 2017
- © Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», видання
українською мовою, 2017
- © Книжковий Клуб «Клуб Сі-
мейного Дозвілля», художнє
оформлення, 2017

Сиродій

Тато приїжджає раз на рік. Удома починають готуватися ще за два тижні до приїзду. Дід коле поросля, а баба й мама ковбаси начиняють, м'ясо печуть, хату білять. Дві мої старші сестри Таня й Світлана ходять, мов іменинниці. Усюди тільки й розмов, що про тата. Дід зарані дістає своє галіфе, яке одягає тільки на великі свята, день просушує на сонці і вже не кладе до скрині. Там лежить одяг баби й діда. Баба довго обдивляється свою спідницю з чорними плисовими стрічками, так, ніби вона щось інше одягає коли. Оту спідницю і чорного вишитого, ще дівоцького фартуха. Ой, гарна тоді баба, якась така чепурна, наче квітка по осені. У нас вдома багато квітів — то мама доглядає. Тільки вона, коли тата чекає, дивна робиться — мені аж лячно стає. То сміється так, наче її битимуть, а то плаче й тоді б'є мене. А дід з бабою завжди дорікають мамі, що не вмiла шануватися. Кажуть, що їй такого чоловіка Бог послав, якого вона й мізинця не варта. То — неправда. Мама в мене дуже красива — всі у селі про це кажуть. Бо такого довгого чорного волосся ні в кого немає. Мама коли розчісується, воно розсипається до колін, і все хвилями, хвилями. А брови... Тітка Лисавета, сусідка наша, раз казала, що такі лише на іконах малюють. Тільки боязка моя мама. Всіх боїться: і бабу, і діда, і особливо — тата, коли він має приїхати. Було розпiк її дiд, каже: «За який мені гріх на старості ще й байстрюка годувати?» А мама як заплаче — і з хати. А в нас і нема

того байстрюка, бо тільки я та мої старші сестри. А вночі прокинулась чогось, і сама не знаю, може, того, що мама дуже низько наді мною нахилилася. Руки в неї були гарячі-гарячі. Як узялася за мою шию, я аж крикнула, бо від них мені дихати не стало чим. Мама тоді впала на підлогу і билася об неї головою. А дід почув, з іншої кімнати вийшов і каже: «Перед чоловіком кайся, а тут нічого. Спати не даєш, скажена».

А вже як діждемося того дня, то в хаті наче на весілля. Дід зранку вдягнеться у своє галіфе й нічого не робить, хіба до сусіда, дядька Логвина, заговорить та ще питає в баби, чи все до ладу. Мама сестер повичісує, стрічки їм нові в коси вплете, плаття одягне ті, що задля свята дід у крамниці купить. Такі красиві плаття і щоразу нові. А мама тоді яка гарна! Теж у нове одягнеться і, наче дівчина, всього стидається, діду в очі заглядає, поспішає робити все, що баба накаже. А я теж часто за ворота вибігаю, тата виглядаю. Баба сердиться: «Хоч би воно не перлося на очі». А мені так хочеться першою зустріти тата. Аж голова паморочиться, тільки соромлюся, бо дід плаття нового не купив і мамі ніколи мене перевдягти, ще й розчісуватись я тоді сама не вміла. У мене теж довге волосся, як у мами, тільки біле. Сестри за це мене плоскінню дражнять.

Тата завжди якась машина підвозить. Вийде він, високий-високий — коли сестер по черзі на руках підкидає, то мені здається, що вони аж до неба підлітають. Військова форма на ньому вся нова, дві маленькі зірочки на погонах проти сонця виблискують, і козирок у кашкеті лаковий. Тато ніколи на людях кашкета не знімає, може, соромиться, що лисий. Тоді він з усіма здоровкається, а баба мене щипає мовчечки. Отак, тату усміхається, а мене відпихає за себе, наче незнарочне,

ще й ущипне. А я й не кричу, я однак до тата підійду. А баба тоді: «Куди ти, не лізь, загидиш його». Я не загіджу, бо тато на руки мене ніколи не бере. Тільки присяде і дивиться. Очі в нього такі гострі, здається, наче голками колють. А я йому всміхаюся. А тато встане і мамі: «Хоча б умили, а то гидко». Мама тоді мене в плечі. Я плачу, а мама каже: «Іди на вулицю гуляй». А як я піду на вулицю, як татко приїхав, гостинці привіз. Думають, що тільки вони за татом скупають — я, може, більше від усіх скупаю.

Обідають за великим столом, накритим свіжою ска-тертиною. Дід вино розливає в красиві стакани, що ради свята тримають. Мама дістає з печі варене й печене. Як несе тарілку до столу, зійме голову високо, гляне на тата чорними очима і вже наче нікого не боїться, бо тато мружить очі й аж за столом меншає. Він тоді велить дідові вино наливати. А дівчата, що по черзі на руках сидять, йому в тарілку їжу підкладають. Сестри в мене хороші. Старша, Таня, — мовчазна і вже в шостий клас ходить. За мене часто заступається перед дідом. А дід Таню побоюється і любить дуже, бо вона на тата схожа, тільки очі мамині. А Світлана — бабина онучка. Баба її жаліє. Часто дід з бабою сваряться через дівчат, коли котрась шкоду зробить.

Як тато лягає відпочивати, у хаті робиться тихо — чути й муху, що у вікно б'ється. Усі виходять на вулицю і навіть у дворі впівголоса розмовляють. А я прокрадуся до кімнати й дивлюся на татка. Він такий несхожий на наших степанівських дядьків. І, коли спить, я скільки завгодно можу на нього надивлятися. Правда, він іноді прокидається, і ми мовчки дивимось одне на одного. А то якось поманив до себе пальцем. Я підійшла, а він по голові погладив. Мені тоді так хороше стало.

А татко відразу до стіни відвернувся. Я всім розповіла, як він мене любить. А тітка Лисавета не повірила, коли я їй сказала. У них саме тоді баба Жариха гуляла. Про неї кажуть, що вона дуже розумна. І з виду поважна, бо завжди ходить у чорному. Тітка Лисавета запросила Жариху до столу. Каже: «Сідайте, я вам свіжого молочка влю». А баба подякувала й не сіла. Бо вона каже, що не любить сиродою, а любить молоко встояним.

Вдома і при таткові баба часто називає мене прише-лепкуватою. А я не хочу, щоб татко так думав. Коли я прийшла від тітки Лисавети, він саме обідав. Я стояла коло дверей і дивилася, як татко красиво уміє їсти. Мама йому каже: «Може, тобі молочка свіжого?» Мені так хотілося сподобатися таткові, і я тоді сказала: «Пхе, який той вонючий сиродій. А я от і не люблю сиродою». Татко розсердився й кинув на мене тарілку зі щавлевим борщем. Вона вдарилась об лутку і розбилася. Борщ попав на стіну і на мене, а ще скалочка з тарілки вдарила у голову. Мама спочатку ухопила мене за руку й почала бити, а коли побачила кров — злякалася й заплакала. А тато вискочив із хати. Мама поклала мене на полику біля печі й каже діду, що лікаря треба. А дід почав кричати, що мама хоче тата в тюрму. А баба каже, що я не здохну. На другий день прийшла тітка Лисавета і сказала, що в міліцію заявить, бо дитину з'їдять у цій сім'ї. І заявила. Приїхали троє дядьків, два у формі міліцейській, а один — ні, і тьотя з ними, така добра-добра, тільки низенька, як моя старша сестра, і вся сива. Мене спочатку відвезли до лікарні. А баба лаяла мене й казала, щоб я не діждала завтрашнього дня. А татко десь дівся — я його і не бачила. Після лікарні мене відвезли не додому, а в цей будинок. Тут багато дітей і жодної мами. Моя мама теж не приїжджає, то її дід, мабуть,

не пускає. А я так хочу, щоб тато мене побачив. Я тепер не така: у мене й платтячко чисте, і волосся вже вмію сама заплітати. Мені спочатку хотіли його відрізати, але пожаліли. Григорій Федорович, що тут самий старший, сказав, що такого чуда в них ще не було. Коса моя і досі не потемніла, а брови, як у мами, стали чорні, тільки очі чомусь голубі, таких ні в мами, ні в тата немає.

Скоро яблука дозріють, значить, татко додому приїде. Він завжди так приїжджає. От коли б хто передав йому, що я дуже люблю сиродій, але тут немає корів і я вже забула, яке молоко в нашої Лиски...

м. Мена, 1988 р.

Клятий

Яшко застогнав і від того прокинувся. Лежав на голій долівці у старій куфайці, зношених чоботах і без шапки. Змерз. Пошукав очима шапку, побачив біля порога. Хотів підвестися, але тільки звівся на лікоть — у грудях різнуло, ніби гарячим і гострим лезом. Світ гойднувся перед очима, а стеля, здалося, валиться просто на нього. Яшко аж очі заплющив.

«Видно, уже вмру. Да... — подумав, коли біль трохи вщух. — Тепер точно». Лежав і не ворухився, тільки очі розплющив і втупив у стелю. «Треба б устати та хоч у хаті підмести, а то і вмру у свинушнику. Скажуть люди: жив Яшко свинею і вмер як свиня». Зітхнув, боячись, аби не дратувати біль. «Може б, воно й полегшало, коли б хоч ковток». Ковзнув очима на стіл. Там, біля немитої миски, лежали кусник сухого хліба і дві цибулини.

«Коли це я їв? Це, мо', ще тоді, як...» — намагався згадати й не міг. Відчув, що в грудях трохи попустило, легенько ворухнувся. Болить, але дихати дає. Спробував підвестися. Мов боячись упасти кудись нижче підлоги, став рачки. Підлога таки гойднулася, і він упав на неї обличчям.

— Натє вам, от, — промовив до когось і витер кров, що потекла з губи по підборіддю.

Застогнав у голос і аж стрепенувся від того болю в собі. «А як не вмру? А як?.. Ні, треба, щоб уже все. Годі». Перевів погляд на великий чорний гак у стелі, де колись висіла його колиска. «Скажуть: і Яшко, як Павел Стру-

чок, торік із горілки... Нехай кажуть. Аби ж воно само вмерлось». Знову заплющив очі, подумав, що і путньої мотузки в хазяйстві немає.

Ледве зіп'явся на руки й поволі підвівся на ноги. Але вони так тремтіли й підгиналися, що ступив лише крок і опустився на лаву під вікном. «Таки вмру. Хоч би знать, який сьогодні день? А тобі наче воно не однаково, — відповів сам собі. — Добре, що буде в чому покласти». У порожній материній скрині, що стояла за ліжком, на дні лежав один-єдиний вузлик. Було, відчиняв скриню, прикидав, за скільки можна віддати, але щоразу щось спиняло, не давало винести з хати останній скарб. Тепер Яшко аж осміхнувся. Уявив себе у труні, в новому й чистому. Мати б сказала: «Лежав як лебідь. Е-ех... Куди ото Василина попхалася з самого ранку?» У вікно йому було видно, як сусідка, стара баба, ішла вулицею, важко спираючись на ціпок. Яшко не любив її, навіть побоювався.

Коли, два роки тому, померла мати, зійшлося чимало народу. Батюшка, правда, не приїхав, бо нікому було постаратися, а свого в селі тоді ще не мали. Одна півча. Позносили сусіди хто що. Наставили на стіл. Яшко до обіду терпів. Стояв скорботно біля труни. Хтось із далеких родичів хлипав позаду, а йому не плакалось. Дивився на сині, навек стулені вуста й ніби чув: «Умру я, синок, пропадеш і ти. Десь під плотом або в кучугурі. Нікому буде тебе шукать». Запекло тоді в грудях Яшка, зарізало в очах. Він аж задихнувся від туги, що підступила до серця. Не витримав, узяв зі столу пляшку. Прокинувся під повіткою, бо хтось боляче вдарив по спині палицею.

— П'янюга клятий! Щоб ти був смоли гарячої напився. — Над ним стояла Василина. Лаяла крізь сльози і розмахувала ціпком.

— Не гавкай. Чого розгавкалась у моєму дворі?! — Яшко підвівся, озирнувся на порожню розчинену хату. — А мати де? — спитав, похитуючись на ногах.

— Добрі люди поховали й оплакали. А ти... Сучий ти син! — Повернулася й пішла з двору, утираючи зашкарблєю долонею очі. На якийсь час Яшко мов закам'янів. Безтямно дивився на розчинену хвіртку, потім упав на коліна, ударив кулаками об землю.

— Прости мені, мамо! Прости, якщо чуєш! Завинив я перед тобою. Ох і завинив.

Василина давно минула Яшкову хату, а він сидів і дивився крізь сіру шибку на порожню вулицю. «Це, видно, сьогодні неділя, бо чого б вона ото йшла». Думки обганяли одна одну у важкій голові, ніби Яшко силувався для себе щось зрозуміти.

Спробував знову стати на ноги. Став, але заточився. Заточуючись, підійшов до відра на старій табуретці, зачерпнув щербатою чашкою води. Наче трохи полегшало.

— Аби, мо', з'їв що, може б, і ноги не так трусились. Мо', то від голоду? — думав уголос, не боячись, що хтось почує. — Дак, а що тут з'їси, як воно і мишам немає. — Говорив без жалю, тільки щоб чути себе. — Треба і в хаті чимось протопить, а то зійдуться люди ховать — померзнуть. — Підвів голову до стелі, втупився очима в гак, подумав, що стеля низькувата, бо хата давня і дерево шашіль побив. — Точно, сьогодні неділя. Як це я забувся? — Хитнув головою, ніби зрадів чомусь. Ступив до засидженого мухами старого дзеркала, що висіло на стіні. Провів долонею по запалих, давно неголених щоках. — Тут і коса не візьме. А, нехай. — Махнув рукою. Знову підійшов до відра, набрав повну чашку води, умився над цеберком, у порозі. Пошукав, чим

утертись, і нічого не знайшов. Хотів утертись рукавом, але він був такий засмальцьований, аж блищав. Озирнувся. У хаті було порожньо. Так порожньо, наче тут давно вже ніхто не жив. На мить йому здалося, що це і не його хата, а чиясь чужа. Довге павутиння звисало не тільки по кутках, а й посеред стелі. Пилюга товстим шаром лежала на полицях, де колись стояв посуд, на вікнах і навіть на комині.

— Прийду і все чисто приберу. — Яшко зрозумів, що кудись збирається. Обдивився куфайку, із якої вже де-не-де стирчала руда вата. Підійшов до дверей, і знову його погляд уперся в гак. І враз Яшко аж хитнувся, усе в ньому здригнулося страшно, ніби в останній конвульсії. Він пополотнів, рвучко надів на голову стару солдатську шапку і вийшов на вулицю.

День був сірий, холодний. Сніг іще не випав, але калюжі на дорозі замерзли, а дерева й дахи взялися густим інеем. У Яшка запаморочилося в голові, і, щоб не впастити, він притулився до тину. Із протилежного двору вигулькнуло зморщене обличчя в чорній хустці. Докірливі очі колупнули Яшка, і він почув звичне й давно байдуже:

— Знов як свиня. Господи, Господи...

У центрі села, неподалік від школи, — церква. Ще торік на ній не було ні купола, ні дзвіниці. Замість даху — чорні ребра крокв із залишками іржавої покрівлі. А всередині — насипом і в мішках колгоспні добрива. Тепер тут правилося не тільки у великі світа, а й по неділях.

Яшко ще дорогою зняв шапку. Постояв перед хвірткою, потім несміливо прочинив, пройшов за церковну огорожу. Довго дивися на вікно, у якому блищало світло від свічок, на двері з маленькою іконою Божої Матері

і не наважувався зайти. Врешті нерішуче ступив до дверей, потягнув за блискучу металеву ручку.

У церкві було тепло і світло. Пахло ладаном. Молодий батюшка голосно читав молитву. Яшко біля дверей переступав із ноги на ногу і м'яв у руках шапку. Тривожно переводив поглядом по людях, чекав, що зараз хтось підійде і виштовхне його за комір на вулицю. Догідливо кивнув старій Василені, яка здивовано озирнулася на нього. Інші жінки деякий час теж оберталися, шепотілися між собою, але ніхто його не зачепив. Він посміливішав і ступив трохи вперед, до стіни, де стояли великі, на весь зріст, ікони.

Спершу дивився мов зачарований. Намагався зрозуміти, що читав батюшка, і не розумів. Однак від заспокійливого, трохи монотонного читання в ньому самому ніби щось затихало. На криласах заспівали: «Святий Боже, святий Кріпкий, святий Безсмертний, помилуй нас...» Дехто опускався на коліна, хрестився і чолом торкався підлоги. Молоді люди стояли, схиливши голови у світлій задумі. Яшко відчув, як часточка того світлого торкнулася і його знедоленої душі. Рука тремтяче потяглася до чола і тремтяче лягла спочатку на праве, потім на ліве плече. Подумав, що не знає жодної молитви. «Господи, прости мене грішного, — промовив подумки, потім тихо ворухнув губами: — Господи...» І мов уві сні опустився на коліна: «Прости мене грішного». Хотів молитися і не вмів. Розмашисто перехрестився. Крупна сльоза скотилася у сивіючу щетину. Серце стислося так боляче, що він мало не вголос простогнав: «Господи! — Рука завмерла на лівому плечі. — Я ж грішник великий. Я ж усе пропив. Себе пропив. Мене давно вже немає. Я не живу, Господи, себе мучу й людей...»

Дивлячись на нього, хтось із жінок неголосно схлипнув. Заплакала тихо стара Васирина. Схвильовано затремтіли голоси хористок. Яшко не бачив, як люди розступилися перед ним, не чув, як завмерла молитва на вустах у батюшки, і у жовтому світлі блиснули сльози скорботи і співчуття. «Як же мені тепер, Господи? Куди подіти свою душу?» Голова в Яшка опустилася на груди, і він затих, ніби вкляк перед великою іконою Спасителя.

м. Мена, 1996 р.

Так плакало дерево

*Світлій пам'яті мого батька
Миколи Юхимовича Шовкуна присвячую*

Батько мій тоді ще був живий. Ще не погорбатіла спина від щоденних турбот великої сім'ї, не одвисли руки до колін від важкої сокири. Він усе життя був теслею — і вдома, і на роботі. Любив дерево: і оте, яким обсадив город, і оте, над яким мудрував вечорами, майструючи то раму під мамину вишивку, то сусідові двері в нову хату, а то і просто держак до сокири чи навильник бабі Фросині.

Не пам'ятаю, коли в батька почали боліти руки по ночах від роботи й він мучився, не знаходячи місця, куди їх покласти, але добре пам'ятаю той день, коли вперше побачила його з невимовним болем в очах. Це було тоді, як плакало село, як плакало дерево.

Новину, що Сивки виселять, не відразу сприйняли всерйоз. Дядько Степан, далекий наш родич і близький сусіда, як заходила про це розмова, сердився:

— Брешуть. А я вам кажу: це формена брехня. Нащо нас виселять? Кому ми поперек дороги стоїмо?

— Може, полігон який замість села буде? — розмірковував уголос дядько Василь. (Тоді ще ніхто не знав, що село було принесено в жертву атомному драконі Чорнобиля і що кількість цих жертв через два десятки років навіть порухувати буде важко.)

— Який там, у сучого сина, полігон! — ще більше сердився Степан. — Хіба мало іншого місця для полігона, щоб обов'язково село зносить?

— Дак, мо', то, Стьопо, спеціальний полігон буде. Щоб ти свою Софіну не кругом хати ганяв, а на спеціальній території.

— От дурний. Мене ж тоді тут не буде. Тобі все шуточки, а я серйозно, — ніяковів дядько, бо такі часто тітка Софіна ночувала по сусідах. І скільки його не усовіщали, скільки не соромили всією вулицею, скільки він не клявся-божився, що це було востаннє, — через деякий час «зривався із гальм», як говорив сам, і тітка увечері стукала до когось із сусідів, вибачаючись: «Знов мого недоброго чорти луплять». — Ось ти, Миколо, скажи, — смикав батька за рукав, — де вони стільки лісу наберуть, щоб відразу п'ятсот дворів поставити, га? А шиферу?

— Мо', шиферу й не настануться на всіх, — замість батька відповідав дядько Василь, аби подразнити Степана, — зате соломи доволі. Тобі й мені хати кулями вкриють.

— Со-ло-о-мою, розумний ти який. А мо', я не хочу соломою, так, Миколо? — Дядько Степан поважав мого батька й цінував його думку значно вище за думку дядька Василя, хоча батько й не раз «брав його в оборот» після чергового сімейного скандалу.

До середини зими вже й забувати почали про оте виселення, коли десь після Нового року приїхали з міста вповноважені й пішли по хатах. Оглядали будівлі, оцінювали їх, щоб потім виділити майбутнім переселенцям кошти й будівельні матеріали. А ще через тиждень усіх господарів із нашої вулиці покликали до сільської ради. І тоді село затривожилось і заплакало: виселятися мали не всі в одне місце, а куди кого прописали.

І рознесе доля моїх земляків по всій Україні, розгубить своїх дітей, мов сп'яніла мати. І заростуть бур'янами сади, перетворяться на напівсухі болота колись квітучі береги, обміліє небаченої краси озеро, що голубою стрічкою обвивало село. А на тому місці, де стояло село, не буде ні полігона, ні ще чогось, заради чого його виселили. Печища і двори переорють тракторами й посіють жито, але спустіла земля не родитиме, і сусідній колгосп випасатиме на тих житах корів, ніби для цього було мало луків, мало інших пасовищ. Пожарки, багатющі на буйні трави луки, засадять лісом. Чому? Навіщо? Люди забиратимуть із собою все цінне, все дороге. Але найсвятіше колись місце — сільське кладовище, пам'ять людська, коріння роду — залишиться самотнім острівком на горі, над долиною, де було село. І довгими зимовими вечорами тут витимуть голодні вовки, а могили пращурів заростуть колючою густою акацією. Біль мого села...

Але тієї зими про це ще не знали. Сусіди верталися з сільради збуджені, аж червоні — чи то від міцного морозцю, чи від почутого. Михайло Сорока, який недавно одружився, ішов поруч із батьком.

— А я, дядьку, думав, ви мені вікна пов'яжете в нову хату, думав, разом будемо, як тепер: ви мені допоможете, а я вам, — сказав сумно.

— Поміг би, якби в одне село, а так — шукай когось іншого.

— Ні, Миколо, ти мені скажи, чого я поїду туди, куди вони хочуть, а не куди хочу я? — Дядько Степан забіг наперед. — Це не по правді. Мало, що із села виганяють, так ще й куди їм хочеться. Ні, так не буде. Я до самого Брежнева дійду.

— Іди, іди, Стьопо, — жартував невесело дядько Василь. — Тільки зайдеш до мене — я тобі нові лижі дам, щоб швидше дійшов.

— А йди ти під три недобрі чорти, — огризнувся Степан.

— Ну чого ти сердишся? Приїдеш у Москву і скажеш: так і так — не хочу в Жукітки переселятися. Може, вони тебе послухають і в Москву переселять. Чи ти й у Москву не хочеш?

Степан нічого не сказав, лише голосно засопів. Василь вчасно це помітив і прикусив язика, бо знав ту межу, яку не можна переходити, кепкуючи над сусідом.

Якийсь час ішли мовчки.

— Я, Миколо, от що думаю, — видихнув нарешті дядько Степан. — Ми тут весь вік по-сусідськи жили, і батьки наші, то треба нам і виселятися разом. Ти не думай — я доб'юся.

Але він не добився. Їхня сім'я виїде в одне село, ми — в інше. Попервах дядько часто приїжджатиме до батька, і вони всю ніч куритимуть у снігах, про щось неголосно розмовляючи. А потім він поволі відвикне і, коли почує про батькову смерть, дорубає дрова під повіткою, а потім випросить у тітки Софини троячку і питиме вино під тією ж повіткою, просто з горла, не закусуючи. А сп'янівши, буде схлипувати і крізь п'яні сльози когось лаяти: «Аби ти, сучий сину, повис був зі своїм переселенням».

...Одного літнього дня понесла мати полоскати на озеро білизну. Вибивала прачем полотняні бабині сорочки, аж віддунувало на другому березі. Іноді підводила голову, щоб побачити, чи я не запливла на глибоке, і знову прала. Уже перед обідом, коли непополосканими лишилися дитячі платтячка, я побачила, що до нас

поспішає тітка Софіна і ще здалеку щось кричить, розмахуючи руками.

— І що воно таке? — занепокоїлась мати. — Мо, знов Степан б'ється?

— Чи ви не бачите? — підбігла тітка, показуючи рукою в бік нашої хати.

Лише тепер мати глянула на свою хату й випустила з рук дитяче платтячко — на даху було видно людей, які зривали солом'яні кулі й кидали на землю.

— Горимо?! — скрикнула вона і, замість того щоб побігти додому, сіла на мокру кладку.

— Та не лякайся, не горите, — заспокоїла тітка. — Хату вашу розкривають. Ну чого ти розсілася! — гримнула на матір. — Біжи хату рятуй, а я сама дополощу.

На нашому подвір'ї було людно, мов на пожежі. Чужі дядьки лазили по даху, зривали його й рубали крокви. Біля ганку перелякано тулилися до баби моєї сестри, а та стояла, важко спершись на ціпок. Час від часу зводила очі трохи вище від даху, хрестилася й шепотіла:

— Господи, спаси, Господи, спаси, Господи, спаси...

Руки її тремтіли, а між зморшками на худому обличчі блищали сльози.

Коли мати вбігла на подвір'я, сусіди замовкли, а баба заголосила, мов за покійником.

— Що це ви робите? — чомусь пошепки мати запитала тих, що руйнували дах, але вони не почули. Тоді вона вхопила вила, що стояли під хлівом, і кинулася до драбини. Але високий чоловік у капроновому капелюсі підскочив до матері та смикнув обома руками за навильник.

— Здуріла, чи що? — потяг навильник до себе. Та він не розрахував сили відчаю людини, на очах якої руйнували її домівку. Мати шарпнула навильник із незнайомцем так, що той відлетів під самісіньку стіну хати

і, спіткнувшись через куль, упав навznak. Його капровий капелюх злетів із голови, покотився до порога й повільно-повільно впав, мовби вклонився розтерзаній хаті. У цей час до матері підскочив дядько Степан і забрав із уमितь ослаблих рук вила.

— Що ти, Пашо? — дорікнув заспокоюючи. — У тюрму захотіла за такого гада?

Мати заплакала:

— Куди я з дітьми дінуся? Під вербами, чи що, буду жити? — схлипнула тихенько, немов скривджена дитина, яка знає, що пожаліти її нікому.

— Не під вербами, Пашо. — Дядько залишив матір і підійшов до незнайомця: — Ану, забирай звідси своїх бандюг, бо, її-богу, поприбиваємо.

— Ти хто — хазяїн? — запитав той, обтрушуючи пилюку з напрасованих штанів.

— Якби я був хазяїн, ти б давно рив носом землю до Чернігова. — Дядько підніс важкого селянського кулака до самого обличчя незнайомця. — Хазяїн хату строїть там, куди ви, сучі сини, його виселили.

— Я що, я чоловік маленький, — позадкував уповноважений від дядька. — Мені наказали хати розкривати в тих, хто довго не виїжджає, а я що? Хлопці! — гукнув на дах, де з висоти незадоволено дивилися на селян засуджені за злочини, що відтепер стали страхом і карою для цих беззахисних людей. — Злазьте! — І, вже сідаючи в заляпаного багнукою «бобика», кинув матері: — А ти передай своєму хазяїну — якщо до осені не виберетесь, то і зимою хату к бісу розвалимо.

Ще не раз потім цей чоловік привозитиме зеків у село, але вже автобусом. І кричатимуть люди від безсилля й горя, і клястимуть усіх підряд: і владу, і свою долю, і тих, хто трощитиме ломами й сокирами їхнє життя.

Через тиждень у напіврозкритий дім ударила блискавка, і до кінця літа ми жили в хаті з обгорілими сінцями й без даху.

Щодня із села хтось виїжджав, і щодня на одне печище, на один пустир більшало. Сходилися проводжати, прощалися. І плакали на подвір'ї ті, хто від'їжджав, а їм услід лягала туга тих, хто залишився — уже ненадовго. Скільки тої печалі, скільки того суму везли переселенці в чужі, незнайомі села! І де б вони не жили, куди б не переїхали, вони не стануть ані жукітцями, ні халявинцями, ні шестовичанами... Аж до самої смерті вони будуть сивківцями. І дітей їхніх, уже народжених у нових хатах, теж будуть називати сивківцями. І часто це ймення звучатиме з презирством, зневажливо з уст корінних жителів щодо переселенців, які довго житимуть сивківськими вулицями, кутками, хуторами, мов невеличкі колонії іногородців на чужій землі.

Ночувала останню ніч і наша хата. Ніхто не спав, навіть не лягав. Батько сидів на порозі й палив одну цигарку за одною, а мати ходила по двору і припадала то до напівобгорілої хати, то до старої груші-дички, яка росла під вікном, а то до вишні, що ніколи не родила, а тепер була дорогою, найдорожчою, як найдорожчою для людини є та батьківщина, той рідний куточок землі, де вона з'явилася на світ, щоб стати краплею в неспокійному морі, що зветься життям.

Баба сиділа на вже вистудженій призьбі й раз у раз питала в батька:

— А, мо' б, я, синку, тут віку доживала? Ну нащо мої кістки в чужу землю везти, га, синку?

— Мамо, ви наче дитя мале. От як я вас тут кину? — Батьку не хотілося ні з ким говорити, бо його душа

розмовляла з тим світом, у якому він житиме лише оцю коротку літню ніч.

А верби шуміли на березі та, здавалося, просили не кидати їх, бо хто тоді прив'язуватиме човни, хто обніме й притулиться щокою до пахучої кори, хто вечорами сплітатиме таїну молодого щастя із зеленими, до самої води вітами.

— Дитя, — схлипувала баба. — Меншенький мій тут лежить, і мати з батьком. І мене своя земелька прийме.

— Чи ви накупилися сьогодні, мамо? — уже сердився батько.

Баба ненадовго затихала, а потім знову:

— І нащо мені здалася чужина та, Господи...

Зранку, тільки-но почало розвиднятися, на подвір'я заїхали два автомобілі з причепами. Сусіди допомагали виносити клунки, і, коли все винесли, спорожніла хата стала схожою на істоту, у якої вийняли душу. Людська мова голосно відлунювала в усіх кутках і билася об порожні стіни. Кілька чоловіків із ломами й сокирами полізли нагору й почали розбирати хату. Вже по обіді на її місці стояла сама піч, іще тепла, бо мати вранці витопила.

— Нікуди не розходьтеся, — попередив нас батько, коли машини були навантажені й уже готові в дорогу. — А де баба?

— Он, — показала я пальцем на піч.

На голому черені сиділа баба, прихилившись до комина.

— Мамо, ну що це ви? — Голос у батька затремтів. — Годі вже, злазьте. Давайте я вас ізсаджу. — І він простягнув руки до баби, мов до малої дитини. Але вона ніби не бачила. — Кажу — їхати треба, — опустилися батькові руки.

— Не поїду я. Отут і буду жити, раз хату мені не залишили. А ви їдьте. — І сердито відвернулася від батька.

Зміст

Сиродій	5	Щаслива баба	102
Клятий..	10	Тінь..	104
Так плакало дерево	16	Із чужого зошита	106
На березі Хозарського озера (цикл оповідань)	26	Брати..	110
Москальське золото	26	Крила	114
Криниця-чарівниця	29	Подарунок	118
Панська липа	34	Во ім'я сина свого	120
Чорний кінь	39	Гріх	128
На тому боці	44	Вовкулака	130
Хижаки	52	Очіпок	142
Гітлер	58	Дикі гуси	144
Дуня	63	Коли сходить сонце	145
За Молохвою	74	Вишенька	150
Рій	78	Замість епілогу	158
Бусел	83	Не той	160
Плями	86	Дідові чоботи	175
Кажі Сюдою	94	Люба	187
Несправний	98	Мати (повість)	201

Літературно-художнє видання

МАСТЄРОВА Валентина
На тому боці

Збірка

В авторській редакції

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Завідувач редакції *К. В. Озерова*
Відповідальний за випуск *Н. О. Міщенко*
Художній редактор *А. В. Ачкасова*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *М. М. Черкашина*

Підписано до друку 16.03.2017. Формат 84x108/32. Друк офсетний.
Гарнітура «Minion». Ум. друк. арк. 11,76.
Наклад 6000 пр. Зам. № .

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано у ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»
61012, м. Харків, вул. Різдяна, 11.
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011 р.
www.globus-book.com

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093)170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
- у мережі фірмових магазинів
див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@bookclub.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@bookclub.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Мастерова В.

М32 На тому боці : збірка / Валентина Мастерова. — Харків :
Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2017. — 224 с.

ISBN 978-617-12-2556-5

У цій збірці оповідань за кожною людиною криється цілий світ, зітканий із тонкого мережива простих слів, ніби самі герої чи очевидці переказують, як усе було.

Буденність, справедливість часто жорсткі й логічні. В оповіданнях Валентини Мастерової саме такою читач побачить правду життя. Що робитиме чоловік, дружина якого померла під час пологів? Де шукатиме порятунок пропавший п'яниця? Ким виявиться підкаблучник, який боїться своєї жінки як вогню? Як зустрінуться брати-сироти, виховані в різних країнах? Коли прийде розплата за скоєну підлість — або не прийде?..

**УДК 821.161.2
ББК 84(4Укр)**

Від лауреата престижних літературних премій!

Сором на все село — народити дитину без чоловіка. А якщо дитина чужа? Олена прихистила малюка з жалю та нікому про це не сказала, навіть коханому. Заради чужого сина вона пожертвувала жіночим щастям, безтурботним життям у столиці. Та чим віддячить Олені хлопець, коли виросте?

Він не знав матері. Малим хлопчиком бігав з циганськими дітьми, потім старанно вчився в університеті, потім... А потім був Афган, де він, молодий переляканий хлопчина, у перервах між боями з тугою згадував рідну домівку. Йому пощастило — він вижив, і з того часу вирішив присвятити себе служінню Богу, дарувати людям мир і радість. Та одного разу зустрів жінку... Вона вабила, від її посмішки тануло його серце. Тепер він має обирати: виконати обітницю перед Богом чи бути щасливим із коханою жінкою...

